

100 שנה לרצח העם הארמני

שיחה עם ראש ממשלת ארמניה לשעבר הראנט באגראטיאן, ראש ממשלת ארמניה לשעבר ארמן דרביניאן, שגריר ארמניה במצרים ארמן מלקוניאן והמשורר הלאומי של ארמניה ראזמיק דאבויאן.

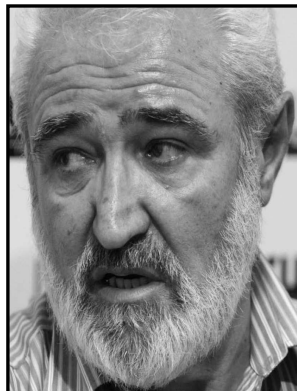
מראיין: יהודה ויזן

ארמן מלקוניאן (Melkonian)

הראנט באגראטיאן (Bagratyan)

ראזמיק דאבויאן (Davoyan)

ארמן דרביניאן (Darbinyan)

מדוע ארמניה שומרת על יחסים דיפלומטיים תקינים עם ישראל (שעה שזו מצדה מגנה בכל תוקף את מכחישי שואת העם היהודי) אף על פי שזו אינה מכירה באופן רשמי ברצח העם הארמני?

דרכיניאן: מן הסתם, העם היהודי, שחוה את השואה, אמור להבין את הכאב והטרגדיה של האומה הארמנית ולתמוך בנו. יחד עם זאת, המציאות שונה: ישראל לא הכירה באופן רשמי ברצח העם הארמני. והסיבות לכך מגוונות. כך למשל, ישנה דעה הגורסת שמספר הקורבנות נחשב כהוכחה הברורה ביותר לכך שרצח-עם אכן בוצע (ואם לדייק, אחוז הקורבנות של רצח העם וההשפעות שהיו לו על המשך קיומה ואורח חייה של האומה). לארמניה, יחד עם זאת, יש עמדה שונה בנושא. אנו משוכנעים שרצח העם הארמני בידי האימפריה העות'מאנית והשואה שבוצעה בידי גרמניה הנאצית הן דוגמאות קלאסיות לרצח-עם, משום שהן עומדות בכל חמשת הסעיפים שקבעה אמנת האו"ם של 1948 באשר ל"מניעתו וענישתו של הפשע השמדת-עם". נוסף על כך, ישנן אין ספור עובדות שמוכיחות שבוצעה "טורקיזציה" של יתומים ארמניים שהוריהם נטבחו. מומחים אחדים מדגישים לעיתים תכופות את הטיעון לפיו לארמנים הייתה אפשרות להיוושע במידה שהללו היו מתאסלמים, בעוד שליהודים מעולם לא ניתנה האפשרות לחמוק מהכחדה פיזית. אף על פי כן, יש לציין שהמרה דתית בכפייה הייתה למעשה הצעד הראשון לקראת הטמעתה והשמדתה של ה"קבוצה" הארמנית, ושנית, ל"טורקים הצעירים" ניתנה הוראה להרוג גם ארמנים מומרים. עבור הארמנים, לא חשוב באילו טיעונים משתמשים כיום, הן רצח העם הארמני באימפריה העות'מאנית והן השואה שבוצעה בידי גרמניה הנאצית הן דוגמאות לפשעים הנוראים ביותר בהיסטוריה. לרגל 100 שנה לרצח העם, ארמניה והעם הארמני מקווים שהעם היהודי, שסבל מאותה הטרגדיה, יכיר – באמצעות הצהרה של ממשלתם, וכן יערוך את השיפוט הנכון – בפשע שבוצע לפני 100 שנה.

מלקוניאן: ארמניה משתדלת לשמור על יחסים טובים עם כל מדינות העולם, ובהקשר זה ישראל אינה יוצאת דופן. הקשרים הקרובים בין הארמנים והיהודים החלו לפני מאות שנים. ההיסטוריה של שתי האומות,

פעמים רבות, דומה למדי. לארמנים תמיד הייתה אהדה רבה כלפי העם היהודי וקורותיו. מלבד זאת, לישראל תפקיד מרכזי ומכריע במזרח-התיכון, שלמתרחש בו, לעיתים קרובות, יש השפעה ישירה על האזור שלנו. לקהילה הארמנית בישראל ולקהילה היהודית בארמניה ישנו, גם כן, תפקיד חשוב ביחסים שבין שתי המדינות ובין שני העמים. מצד שני, מעולם לא הצבנו את ההכרה ברצח העם הארמני כתנאי מקדים לקיומה, או לפיתוחה, של מערכת יחסים עם מדינה כלשהי. ההכרה ברצח-עם היא אחד הכלים המשמעותיים ביותר למניעת רצח-עם ושאר פשעים כנגד האנושות. העולם המתורבת, כל המדינות והארגונים הבין-ממשלתיים צריכים להיות עקביים בנושא זה ולהתעלות מעל לכל החישובים הגיאוגרפיים או השיקולים הדיפלומטיים.

דאבויאן: שמירה על יחסים דיפלומטיים, או ניתוקם, נעשית בדרך כלל בין מדינות ואנשים שההיסטוריה המשותפת והיחסים שלהם צעירים יחסית, ואילו היחסים הדיפלומטיים בין ארמניה וישראל הם בני אלפי שנים. אני משוכנע לגמרי כי המנהיגים של מדינותינו מבינים, למרבה המזל, שניתוק יחסים דיפלומטיים אינו בסמכותה של ממשלה זמנית כלשהי, שכן הדבר עומד בניגוד לקרבה ההיסטורית של שני העמים שלנו, קרבה שהעדות לה מצויה אפילו בתנ"ך. אני חושב על הקריאה לאיחוד כנגד בבל (ירמיהו, נא' כז): "שָׂאוּ-נָס בְּאֶרֶץ, תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגוֹיִם קְדָשׁוֹ עֲלֵיהֶּ גוֹיִם הַשְׁמִיעוּ עֲלֵיהֶּ מִמְּלֶכֶת אֲרָרַט, מְנִי וְאַשְׁכְּנֹז; פִּקְדוֹ עֲלֵיהֶּ טַפְסָר, הַעֲלוּ-סוֹס פְּלִלְק סָמֶר." ובאשר לכך שישראל טרם הכירה ברצח העם, ואני מדגיש את המילה **טרם**. לדעתי, ישראל מצויה בסוג של "פסק זמן", אך אני רוצה להאמין שהגיע הזמן עבור העם היהודי לפנות באופן רשמי לחוכמתו העתיקה. כמו כן, ישנו גורם נוסף. עד לא מזמן אנשים רבים ראו בשואה או ברצח-עם דבר השמור באופן ייחודי לעם היהודי. אולם, בהדרגה, שיקול הדעת הטוב מתחיל להשפיע ואנשים נעשים מודעים לעובדה שטרגדיות מעין אלו נוגעות למין האנושי בכללו ושלא ניתן לייחדן לארמנים, ליהודים או לכל עם אחר, והגיע השעה שהמין האנושי כולו יכיר בזוועות שכאלה ויגנה אותן.

באגראטיאן: אינני יודע מה התשובה לכך. ישנן שלוש תשובות אפשריות: (א) ישראל אינה מעוניינת לפגוע ביחסים שלה עם טורקיה והארמנים מכבדים זאת; הם אינם חפצים לעשות עוול לאזרח הישראלי הידידותי. (ב) לאזרח הישראלי אין מספיק מידע על הנושא. לא מיידעים אותו. (ג) ישראל תמתיך, כפי הנראה, עד שארמניה תאמץ ותאשר מסמך רלוונטי בנושא. ישנם אנשים בארמניה שסבורים כי אין כל צורך להכיר בשואת העם היהודי באופן מיוחד, וזאת משום שהפרלמנט הארמני קבע שיש להכיר בכל רצח-עם, בכל שואה. ולמעלה מכך, משום ששואת העם היהודי כבר זכתה להכרה בידי האו"ם, כל אחת מחברות האו"ם כבר נוטלת חלק בהכרה זו לרבות ארמניה. יחד עם זאת, אינני סבור שדי במאמצים שנקטים! כנציג של האופוזיציה, אני יכול לומר לך שטיוטה של אותו מסמך, של אותו מהלך פרלמנטארי, כבר הוגשה על-ידינו לממשלה. עלינו לקוות שהחלטה בעניין זה תתקבל בהקדם האפשרי ושהמסמך האמור יאומץ.

בדצמבר 2013 פסק 'בית המשפט האירופאי לזכויות אדם' כי מותר, מטעמים של חופש הביטוי, להכחיש את רצח העם הארמני אולם אין להכחיש את שואת העם היהודי – מדוע, לדעתכם, נתקבלה החלטה מפלה שכזו? מדוע, חרף אינספור העדריות והראיות, נתפס רצח העם הארמני, בידי חלק גדול ממדינות המערב, כאירוע משני שניתן להתווכח עליו?

דרכיניאן: ברצח העם הארמני מכירות באופן רשמי יותר מ-20 מדינות, לרבות מדינות מערביות. כיוודע לך, בית המשפט בשווייץ הכריז כי האקטיביסט הטורקי דוג'ו פרינצ'ק נמצא אשם בהכחשת רצח העם הארמני. פרינצ'ק הגיש עתירה ל'בית המשפט האירופאי לזכויות אדם'. אולם, בית המשפט – שנימק את החלטתו בכך שהשואה זכתה להכרה אוניברסאלית ולפיכך הכחשתה מחייבת ענישה – פסק שענישה על הכחשת רצח העם הארמני היא שלילה של הזכות לחופש הדיבור. שווייץ, בתורה, הגישה ערעור ובימים אלו ממש הערעור נבחן בידי הרכב מורחב של 'בית המשפט האירופאי לזכויות אדם'. עבור ארמניה, הכרה ברצח העם היא שאלה של צדק היסטורי ולא שאלה של חופש-דיבור!

מלקוניאן: זו עובדה ידועה: הכחשת רצח-עם היא המשכו של רצח-עם. הכחשה במסווה של חופש הביטוי נותנת אור ירוק לחוסר סובלנות ושנאה. לגבי השאלה שלך על היחס לרצח העם הארמני במדינות מערביות, איני מסכים איתך שזהו נושא בעל חשיבות משנית עבורך. מבין 24 המדינות שהכירו ברצח העם הארמני, הרוב הן מדינות מערביות, ידידות של ארמניה וטורקיה. החלטת על הכרה ברצח העם הארמני כבר אומצה על ידי הפרלמנט האירופי גם כן. ארגונים רבים ואישים בולטים, הכירו וגינו את רצח העם הארמני. העובדה שחלק מן המדינות נתונות לאימים המגיעים מטורקיה, בהקשר של רצח העם הארמני, היא כבר נושא לדיון אחר. אך ככל שהקהילה הבינלאומית תקדים להכיר ברצח העם הארמני וטורקיה עצמה תכיר ותגנה את רצח הארמנים, כך נקדים להפוך יחדיו את דפי ההיסטוריה החשוכים הללו. אך ככל שטורקיה תתמיד בהכחשה האגרסיבית ובאימים, ככל שהנטל יוסיף להכביד על כתפי הדורות הבאים בטורקיה, הדבר ימשיך להזיק לטורקיה עצמה וליחסיה עם הארמנים ברחבי העולם.

דאבוניאן: השאלה ברורה למדי וכך גם התשובות עליה, בכל הקשור ל"מדוע". אוכל רק להוסיף שהאנשים היושבים ב'בית המשפט האירופאי לזכויות אדם' מובלים בידי עקרונות-חוק דיסציפלינאריים, שלא פעם אין בינם ובין הצדק שקיבלנו "מפי הגבורה" [היינו מאלוהים עצמו במעמד הר סיני. ראה, בבלי, מכות כד' א – י.ו.] שום קשר. מה שמאפשר בתורו שימוש במוסר כפול. החוק צריך להתבסס על עקרונות המצפון והצדק. האם השופטים לא היו מודעים לעובדה שב-1915 הטורקים הפכו את כל מדבר דיר א-זור למחנה ריכוז עבור הארמנים, מחנה ריכוז עבור אלו ששרדו את חרבם ואלו שלא מתו ברעב ובצמא? במערה אחת בלבד, במקום המכונה שאדאדי, למעלה מ-300,000 ארמנים נשרפו בעודם בחיים. אמהות ותינוקות, צעירים וזקנים, מתו כולם במערה.

באגראטיאן: קשה לומר, זו שאלה קשה. ייתכן אולי שאנחנו, הארמנים, פשוט לא מספיק חזקים? ייתכן אולי שלרצח העם הארמני אין מספיק משקל כדי להטות את כפות המאזניים? אך אין ספק שזה משונה ביותר:

במקרה הזה, כדי להיות כמה שיותר חזק צריך שיהיו לך כמה שיותר קורבנות! לא כן?

כשדבריו הידועים של אדולף היטלר מהדהדים ברקע: "נתתי הוראות ליחידות המוות שלי להשמיד ללא רחמים גברים, נשים וילדים... אחרי הכל, מי זוכר היום את השמדת הארמנים?", וכשהיהודי, במדינתו, עדיין חש מאוים, האם העם הארמני, בארמניה, מרגיש בטוח? הייתכן, לדעתכם, לאור השינויים שעוברים על האזור (כשרוסיה מספחת את קרים ודאעש מקבץ יידיים על הרים כבמוסא דאג), רצח-עם ארמני שני?

דרכיניאן: היו"ר הקודם של 'האיגוד הבינלאומי לחוקרי ג'נוסייד', יהודי מלידה, ישראל צ'רני, הדגיש בנאומו פעם אחר פעם שהיעדר הגינוי של רצח העם הארמני בתחילת המאה העשרים היווה השראה ועודד את הנאצים לבצע פשע זהה כנגד העם היהודי. סביר להניח שהוא חשב על הנאום שהיטלר נשא באתרי-המפקדה שלו ובו הצהיר: "מי זוכר היום את השמדת הארמנים?". למרבה הצער, לאחר רצח העם הארמני והשוואה, ואפילו לאחר קבלת אמנת האו"ם, רצח-עם המשיך להתקיים גם במהלך החצי השני של המאה ה-20 – בקמבודיה, סודאן, מזרח טימור, רואנדה, בורונדי, אוגנדה וגינאה המשוונית. ובמאה העשרים ואחת, חזינו ברצח-עם בדרכיניאן. דוגמא עכשווית יותר היא השמדתה של האוכלוסייה היזידית בעיראק. כאשר לעם הארמני, ההכרה ברצח העם הארמני איננה רק מחווה לכל אחד ואחת מקורבנות הפשע, אלא גם שאלה של צדק היסטורי.

מלקוניאן: כיום ארמניה היא מדינה מבוססת היטב ועצמאית, בעלת צבא חזק ויעיל, ולמרות קיומם של איומים אזוריים, בעיקר מאזרבייג'ן ובעלת-בריתה טורקיה, אני חושב שהעם הארמני מרגיש בטוח במולדתו יותר מאי פעם. אף על פי כן, ההישנות של רצח-עם או האיום שלו, אינו דבר שהאנושות התגברה עליו, וכל עוד רצח-עם ממשיך להתקיים, אף אחד מאתנו אינו יכול להרגיש בטוח באופן מלא. פשעים כאלה מופנים כנגד הציביליזציה. בשנת 1915, ב-24 במאי, בעלות הברית, צרפת, רוסיה ובריטניה, תיארו את מעשי הטבח בעם הארמני "כפשע נגד האנושות והציביליזציה". כדי למזער את האפשרות של הישנותו של רצח-עם פעם

אחת ולתמיד – יש צורך, בראש ובראשונה, שכולם יכירו במקרי הרצח שהתרחשו בעבר ויגנו אותם.

דאבויאן: טורקיה צרה על ארמניה עוד לפני עצמאותה של זו ותמכה באזורים – שראו את עצמם כאחיהם הצעירים של הטורקים – ובעוולות שהללו ביצעו כאשר תושבי קרבאך פרצו במחאה ודרשו שלטון עצמאי וחירות. האזורים, בהשראתם של הפשעים שבוצעו בידי הטורקים העות'מאניים ובהשראת היטלר, החלו ברצח-עם חדש בבאקו, סומגאיט ובמקומות נוספים. למרות זאת, הפעם קרבאך התנגדה, והשיגה את עצמאותה ואת חירותה לעולמי עד. היטלר, עיוור מן הפאשיזם שלו, ביצע את פשעיו הנתעבים ולעג לזיכרון של העולם כשהכריז: "מי זוכר היום את השמדת הארמנים?" כיום, כולנו עדים לעובדה שהעולם כולו זוכר ומגנה הן את השואה והן את רצח העם ואת מבצעייהם. מה שמכונה "המדינה האסלאמית" גם הוא פרי מוחם של אינדיבידואלים מפלצתיים שכאלה. החשש, כמובן, קיים כמעט בקרב כל מדינות האזור לרבות ארמניה, אך ארמניה כיום היא מדינה עצמאית בעלת צבא המסוגל להגן על עצמאותה, עם בעלות בריתה האסטרטגיות, עם הפזורה, שנוצרה בעיקר כתוצאה מרצח העם, שלא איבדה את הזיכרון ושעכשיו, עם מלוא מאה שנים לרצח העם, מתכנסת סביב המולדת יותר מתמיד.

באגראטיאן: הדוגמאות הללו מדויקות מאוד. היטלר, הקיצונים הטובחים ביזידים! דוגמאות אלו רק ממחישות עד כמה צריכה הסולידריות בין העם היהודי לעם הארמני להיות בלתי-מוגבלת!